

ИҚТИСОДИЁТ ВА ТАЪЛИМ

**ИҚТИСОДИЁТ
ВА
ТАЪЛИМ**
илмий журнали
2000 йилдан бошлаб чиқа бошлаган .

1
2013

ТАЪСИСЧИ

Тошкент Давлат иқтисодиёт университети

Таҳрир кенгаши раиси: и.ф.д., проф. Ваҳобов А.В.

Таҳрир ҳайъати:

и.ф.д., проф. Ходиев Б., и.ф.д., проф. Бегалов Б., и.ф.д., проф. Абдурахмонов К.,
и.ф.д., проф. Алимов Р., и.ф.д., проф. Ахунова Г., и.ф.н., доц. Аҳмедов И.,
Абдуллаев А., и.ф.н., доц. Гадоев Э., академик Гуломов С., Назаров Н., и.ф.д.,
проф. Назарова Ф., Саидахмедов Ф., и.ф.д., проф. Хасанов Б., и.ф.д., проф.
Холмўминов Ш., и.ф.д., проф. Раҳимова Д., и.ф.д., проф. Иминов О., и.ф.д., проф.
Қодиров А., и.ф.д., проф. Шодмонов Ш.

Бош муҳаррир: и.ф.д., проф. Иватов И.

Тошкент Давлат иқтисодиёт
университетининг «Иқтисодиёт»
нашриёти томонидан нашрга тайёрланган.

ISSN 2010-6130

Журнал Тошкент шаҳар Матбуот ва
ахборот бошқармасида 02-0041-рақами
билан рўйхатга олинган.

© Иқтисодиёт ва таълим, 2013.

ТОШКЕНТ

МУНДАРИЖА

I. ИЖТИМОЙ – ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШ	
Махмудов Э. Абдураманов Х.	Созидательный потенциал науки..... 4 Ўзбекистон Республикасида демографик ривожланишни давлат томонидан тартибга солиш тизимини такомиллаштириш.....7
Холов Ж.	Кулай тадбиркорлик муҳити шаклланиши ва ривожланишининг назарий асослари..... 11
Хайитов А., Акбаров А.	Аҳоли бандлигини ошириш ва ишсизликни камайштиришнинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти.....15
II. ИННОВАЦИЯ ВА ИНВЕСТИЦИЯЛАР	
Эрназаров О.	Худудий саноат ишлаб чиқаришини модернизациялашнинг аҳоли турмуш фаровонлигидаги ўрни..... 19
Акбаров Н.	Инновация сиёсати самарадорлигини оширишда маркетингнинг роли..... 22
Эрназаров Ғ.	Шаҳар коммунал хўжалигидаги иссиқлик ва иссиқ сув таъминоти тизими қувватларини модернизациялаш..... 25
Атаниязов Ж.	Финансово-промышленные группы – основа инновационной экономики в условиях глобализации..... 29
Исмаилов Д.	Республика худудларида инвестиция жозибадорлигини ошириш ва уларни баҳолаш услубиётини такомиллаштириш..... 33
Рустамов Н., Джураев А. Хомидов С.	Саноатни инновацияли ривожлантириш асосида аҳоли турмуш даражасини ошириш..... 37 Саноатда инновация ва ишлаб чиқариш омилларини эконометрик моделлаштириш..... 40
III. МЕНЕЖМЕНТ ВА МАРКЕТИНГ	
Юсупова Ш., Юлдашева И.	Корхона экспорт салоҳиятини ривожлантиришда лизинг операцияларининг аҳамияти.....44
Мирзаев Қ. Сафаров Б.	Агросервис самарадорлигини баҳолаш методологияси.....47 Туристтик кластердаги инновацион жараёнлар бошқарувининг ташкилий-иқтисодий механизми.....51
Алимова М.	Ўзбекистонда туризм бозори ривожланишининг асосий динамик ва таркибий тенденциялари..... 54
Улуғмуродова Н.	Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда ижтимоий меҳнат муносабатларнинг назарий асослари..... 58
IV. МОЛИЯ ВА БАНК	
Абдураупов Р.	Қўшма корхоналар фаолиятини молиялаштиришда молиявий левиредждан фойдаланиш услублари..... 62
Парпиев Б.	Тижорат банкларида маркетинг хизмати самарадорлигининг иқтисодий аҳамияти.....67
Холбеков Р.	Бухгалтерия ҳисоби хизмати ва унинг ҳисобини ташкил этиш..... 71
Абишов М., Адилъчаев Р., Кутлымуратова Ғ. Odiilov F.	Қўшилган қиймат солиғи бўйича имтиёزلарни ривожлантириш..... 74 The role of electronic commerce in the financial market..... 77
V. ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТ ВА ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ	
Абдусаломов Ф.	Халқаро тадбиркорликда йирик бизнесни ташкил этишнинг ўзига хос жиҳатлари..... 82

*Саноатни инновацияли ривожлантириш асосида
аҳоли турмуш даражасини ошириш*

Мақола саноат корхоналарида инвестицион дастурларни самарали амалга ошириш натижасида аҳоли турмуш даражасини юксалтириш масалаларига бағишланган.

Статья посвящена вопросам повышения уровня жизни населения на основе эффективного использования инвестиционной программы на предприятиях промышленности.

The article is devoted to improving the living standard of population based on investment program effective use in the industrial enterprises.

Калитли сўзлар: саноат корхоналари, инновация, инвестициялар, инвестиция дастури, аҳоли турмуш даражаси, самарадорлик.

Аҳоли турмуш даражасини ошириш мамлакатда амалга ошириладиган иқтисодий ислохотларнинг асосий мақсади бўлиб, унга иқтисодиётнинг турли тармоқларини, жумладан, саноатни ривожлантириш орқали эришиш мумкин. Саноатни ривожлантириш асосида аҳоли турмуш даражасини оширишга бир қатор тадбирларни амалга ошириш орқали эришлади. Буларга саноат корхоналарида таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, корхоналарни модернизациялаш ва диверсификациялаш, янги ишчи ўринлари яратиш, кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш, корхоналарга инвестиция киритиш ва аҳолининг бўш пул маблағларини соҳани ривожлантиришга жалб этиш кабилар киради.

Саноатни ривожлантиришнинг муҳим устувор йўналиши тармоқда соҳадаги таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ҳисобланади. Таркибий ўзгаришлар иқтисодиёт ва унинг алоҳида тармоқлари таркибида олдинги тизимдан қолган номутаносибликларни юмшатиш ёки бартараф этишга йўналтирилган тадбирлардир. Иқтисодиёт таркибий тузилишини ўзгартириш – миллий манфаатларни таъминловчи, иқтисодий ўсишга йўл берувчи ва аҳоли фаровонлиги ошишига олиб келувчи янги ишлаб чиқариш тузилмаси яратилишидир.

Бугунги кунда саноатни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш, унинг рақобатдошлигини кескин ошириш, экспорт салоҳиятини юксалтиришга қаратилган муҳим устувор лойиҳаларни амалга ошириш бўйича дастур ишлаб чиқилмоқда. Бухоро вилоятида саноат корхоналарини модернизациялаш бўйича тармоқнинг ҳудудий дас-

тури ишлаб чиқилиб, унда етакчи саноат тармоқларини техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, ишлаб чиқаришнинг замонавий андазаларига ўтиш, тежамкор ва самарали технологияларни қўллаш тадбирлари амалга оширилмоқда.

Мамлакатимиз саноатида таркибий ўзгаришлар давом эттирилиши барқарор ва мутаносиб иқтисодий ўсишни таъминлаш, саноат корхоналари рақобатбардошлигини ошириш ҳамда жадал тараққиётга эришишнинг муҳим омили ҳисобланади. Иқтисодий ночор аҳволдаги корхоналар фаолиятини яхшилаш йўналишларидан бири уларнинг таркибий тузилишини диверсификациялаш, мазкур корхоналар бошқа тармоқлар маҳсулот ишлаб чиқаришини ва хизмат кўрсатишларини ўзлаштириб, бошқа тармоқлар билан фаолиятини мувофиқлаштириши лозим.

Ўзбекистонда саноатни ривожлантириш бўйича олиб бориладиган чора-тадбирлар самарадорлиги ҳақида гапирганда, уларнинг энг муҳим масалаларга – янги иш ўринларини яратиш ва аҳоли турмуш даражасини янада оширишга йўналтирилганлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Мамлакатимизда 2011 йилда қўрилган амалий чоралар натижасида бир миллионга яқин янги иш ўрни яратилди, улардан 640 мингга яқини ёки 64 фоизи кичик бизнес соҳасига тўғри келади. 2011 йилда Бухоро вилоятида 73363 та янги ишчи ўринлари яратилди, шундан 38585 таси кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ҳисобидан ташкил этилди. Бунинг яна бир аҳамиятли томони, янги иш ўринларини яратишнинг ўзига хос механизмларининг таркиб топганилиги ва унинг

ИННОВАЦИЯ ВА ИНВЕСТИЦИЯЛАР

бир қатор йўналишлар бўйича изчил амалга оширилаётганлигидир.

Саноатни ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган тадбирлар самарадорлиги саноат таркибий тузилишини диверсификация қилиш жараёнида йирик саноат корхоналари билан кооперация алоқалари асосидаги касаначиликни ривожлантириш билан боғлиқ. Ўзбекистонда касаначиликни ривожлантириш мамлакат Президенти томонидан 2006 йилнинг 5 январида қабул қилинган “Йирик саноат корхоналари билан касаначиликни ривожлантириш асосидаги ишлаб чиқариш ва хизматлар ўртасидаги кооперацияни кенгайтиришни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-3706 сонли фармон асосида амалга оширилмоқда.

Касаначиликни ривожлантириш саноат корхоналари самарадорлиги асосида аҳоли турмуш даражасини оширишнинг муҳим тадбирларидан бири бўлиб, у бир қатор иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни ҳал қилади.

2011 йилда республикада касаначилик ҳисобидан 280 мингта янги ишчи ўринлари яратилди, шу жумладан, Бухоро вилоятида

14874 та ишчи ўринлари ташкил этилди.

Саноат корхоналари самарадорлигини ошириш асосида аҳоли турмуш даражасини яхшилаш тадбирларидан яна бири саноат соҳасида кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш ҳисобланади. Бухоро вилоятида 2011 йил “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” ҳудудий дастури ижросини таъминлаш орқали бу йўналиш бўйича кўплаб тадбирлар амалга оширилди. Жумладан, вилоятда саноат соҳасидаги тадбиркорликни ривожлантириш учун 27509,1 млрд. сўм ва 15,0 млн. АҚШ доллари миқдоридаги маблағ ажратилди? Мамлакат ҳукумати томонидан саноат соҳасидаги тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш бўйича кўплаб тадбирлар амалга оширилмоқда. Масалан, саноат соҳасидаги тадбиркорлик учун ягона солиқ ставкаси 2011 йилдаги 6 %дан 2012 йилда 5 %га туширилди.

Саноат корхоналарининг иқтисодий самарадорлигини ошириш ва шу асосида аҳоли турмуш даражасини юксалтириш йўлларида бири саноат корхоналарига киритиладиган инвестицияларни қўпайтириш ва инвестицион дастурларни самарали амалга ошириш ҳисобланади.

Жадвал

Бухоро вилоятидаги саноат тармоқларига инвестициялар жалб этилиши (млн. сўм)

Саноат тармоқлари	2007 й.	2008 й.	2009 й.	2010 й.	2011 й.	2011 й.да
						2007 й. га нис-н, %
Электрэнергетика	2003,8	2406,1	3171,6	1733,0	5190,6	259,0
Нефтни қайта ишлаш саноати	6129,0	12072,5	14057,2	16741,5	10400,4	169,7
Газ саноати	423677,6	124176,4	143763,8	171547,5	533324,8	125,8
Машинасозлик ва металлургия	2599,4	28507,9	3902,6	19417,0	28253,9	10,8 баробар
Енгил саноат	6150,4	34910,8	26209,8	9114,3	21053,0	342,3
Озиқ-овқат саноати	9912,6	5498,3	4582,3	5380,1	10484,5	105,7
Бошқалар	9406,6	1202,9	21209,9	67192,6	20638,2	219,4
Жами:	459879,4	208774,9	216897,2	291126,0	629345,4	136,8

Мамлакатимизда 2014 йилгача муддатга мўлжалланган инвестициялар дастури ишлаб чиқилди. Бу дастурда саноат тармоқларини модернизация қилиш ва техник янгилаш, мамлакатнинг янги марраларни эгаллашга кучли туртки берадиган ва жаҳон бозорида рақобатдошлигини таъминлайдиган замонавий инновацион технологияларни жорий қилиш бўйича мақсадли лойиҳалар ўз ифодасини топди.

Ўзбекистонда инвестицион фаолиятни ривожлантиришнинг ҳудудий хусусиятларини эътиборга олиб, минтақаларни табиий ва меҳнат ресурслари, мавжуд ишлаб чиқа-

риш салоҳияти, ишлаб чиқаришнинг ихтисослашишга мойиллиги ва инфратузилмани ҳисобга олиб, ҳудудий концепциялар ишлаб чиқилмоқда. Бу давлат томонидан ҳудудлар ҳаёт даражасини тенглаштириш орқали ягона инвестицион сиёсат юритилаётганини билдиради. Инвестиция киритиш бўйича хорижий давлатлар тажрибаси кўрсатадики, ишлаб чиқаришни “оғир” технологик линиялар билан эмас, балки қисқа ва тез янгиланадиган, бозор талабларини тез ўзлаштира оладиган “эгилувчан” ишлаб чиқариш линиялари билан қуроллантириш устувор йўналиш бўлиб бормоқда. Инвестициялар

йирик саноат марказлари бўлган шаҳарларда эмас, балки фойдаланиладиган хом ашё ва меҳнат ресурслари мавжуд бўлган ҳудудларга йўналтирилмоқда. Бу каби устувор йўналишлар ҳудудий инвестицион дастурларни ишлаб чиқишда инobatга олинishi лозим.

Бухоро вилоятида ҳудудий инвестиция дастури ишлаб чиқилган бўлиб, унда келтирилган саноат корхоналарига инвестициялар жалб этишнинг асосий кўрсаткичлари жадвал келтирилади.

Инвестицион фаолиятнинг муҳим шартларидан бири унинг қайси маблағлар ҳисобидан амалга оширилишидир. Бозор муносабатларига ўтишнинг дастлабки йилларида инвестициялар фақат давлат маблағлари ва давлат капитал қўйилмаларини ўзлаштириш ҳисобига, чет эллардан давлат кафолати остида ёки бевосита корхоналар кафилиги асосида жалб қилинди. Инвестицияларнинг асосий манбалари давлат бюджети маблағлари бўлиб келди. Иқтисодий тараққиётнинг замонавий босқичида аксарият ишлаб чиқариш тармоқлари ўз маблағлари ҳисобига инвестицион фаолиятни ташкил этиши керак. Шунингдек, аҳолининг бўш пул маблағларини саноат корхоналарига инвестиция сифатида киритишга эътибор қаратиш лозим. Аҳоли жамғармалари бутун дунёда инвестицияларнинг асосий манбаларидан бири ҳисобланади. Ўтган асрнинг 60-80 йилларида аҳоли жамғармалари улуши энг юқори бўлган давлатлар (Япония - 20 %, Германия, Франция, Италия - 11-12 %) катта ўсиш суръатларига эришди. Аҳоли турмуш даражасини ошириш аҳолининг ўзига боғлиқ эканини халқимиз тушуниб борапти. Мамлакатимиз раҳбари И.А. Каримов уқтирганидек, “Мустақилликнинг дастлабки йилларида одамларимизнинг тафаккури, дунёқараши, ҳаётга бўлган муносабати ҳам тубдан ўзгарди. Турмуш даражаси, оиласининг фаровонлиги, энг аввало ўзига боғлиқ эканлигини тушуниб етаётган одамлар тобора кўпайиб бормоқда. Тараққиётимизнинг бу-

гунги босқичида инсон омили жамиятимизни ҳаракатга келтирувчи қудратли кучга айланди. Унинг янада ривожланиши ва янги қирраларнинг очилиши барча учун зарур шарт-шароитларни вужудга келтириш, тadbиркорликка кенг йўл очиб бериш, ҳар бир кишининг ташаббус кўрсатиши учун кенг имконият яратиш талаб этилди”[1].

Аҳоли томонидан киритиладиган инвестициялар олинган даромаднинг истъомол ва жамғармага тақсимланишига боғлиқ. Аҳолининг даромади паст бўлганда унинг асосий қисми истъомолга сарфланади. Даромад ўсиб бориши билан жамғаришга юбориладиган қисми ошиб боради. Умумий даромад таркибида жамғариш улушининг ошиб бориши аҳоли киритадиган инвестициялар ўсишига олиб келади ва аксинча.

Бу борада мамлакатимизда муайян тadbирлар олиб борилаёпти, ҳиссадорлик жамиятлари акцияларининг маълум қисми меҳнат жамоасига ёки эркин сотувда аҳолига сотилаёпти. Лекин, бу фаолиятни бугунги кун талаблари асосида баҳолаб, қоникарсиз эканлигини айтиш мумкин. Президент таъбири билан айтганда, “Мамлакатимиздаги деярли барча ишлаб чиқариш объектлари акциядорлик компаниялари принципи бўйича ташкил этилган, аммо улар ўз мақомига қай даражада мос ҳолда фаолият юритмоқда ва ўз ҳуқуқларидан қандай фойдаланмоқда, деган саволни ўзимизга бериб кўрайлик. Акциядорлик компаниялари ўзларининг бозор муносабатларига мос мақомига мувофиқ фаолият юритиши учун яна қандай механизмларни ҳаракатга келтириш зарур? Шу муносабат билан “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини химоя қилиш тўғрисида”ги қонунни танқидий қайта кўриб, янги таҳрирда ишлаб чиқиш ва қабул қилиш ҳамда унда корпоратив бошқарув ва назорат органларининг ваколатлари, ҳуқуқлари ва жавобгарлигини янада аниқ белгилаш лозим... “Инвестиция ва пай фондлари тўғрисида” ва бошқа янги қонунлар яратилиши керак”[2].

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт-тиривард мақсадимиздир. –Т.: Ўзбекистон, 2000. 363-б.
2. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. –Т.: Ўзбекистон, 2010, 50-б.